

Usul İslam Araştırmaları

ISSN 1305-2632 | e-ISSN 2147-8279

Nisan/April 2022, 37 (37): 131-143

Mâide Sûresi 93. Ayetin Müşkilü'l-Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of the 93rd Verse of Surah Maidah in context of Mushkil
al-Qur'an

Gürkan Eyigün

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi SBE Tefsir Anabilim Dalı

eyigungurkan@gmail.com | ORCID: 0000- 0003-2074-3066

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Arařtırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 14 Ocak/January 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 11 Mayıs/May 2022

Yayın Tarihi/Published: 20 Mayıs/May 2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Nisan/April

Cilt/Volume: 37

Sayı/Issue: 37

Sayfa/Pages: 131-143

Cite as/Atıf: Eyigün, Gürkan. “Mâide Sûresi 93. Ayetin Müşkilü'l-Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi [Evaluation of the 93rd Verse of Surah Maidah in context of Mushkil al-Qur'an]”. Usul İslam Araştırmaları-Usul Islamic Studies 37/37 (Nisan 2022): 131-143.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Gürkan Eyigün).

Mâide Sûresi 93. Ayetin Müşkilu'l-Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi*

Öz

Kur'ân'da ve hadîslerde bazı yiyecek ve içeceklerin haram oluşu herhangi bir şarta bağlanmaksızın sarâhâten ifade edilmektedir. Mâide sûresinin 93. ayetinde ise “ittikâ, imân ve sâlih amel şartlarını taşıyanlara yiyip içtiklerinden dolayı bir günahın olmadığı” haber verilmektedir. Bu durum Mâide sûresi 93. ayetle sâir ayet ve hadîsler arasında zâhiren bir işkâle sebep olmaktadır. Bu çalışmanın amacı ilgili ayetler arasında herhangi bir işkâlin olmadığını göstermektir. Nitekim Mâide sûresinin 93. ayeti gerek sebep-i nüzûlü, gerekse dinin bütünlüğü, akli deliller ve metnin iç bağlamı açısından değerlendirildiğinde, ayette herhangi bir işkâlin olmadığı görülmektedir. İlgili ayet içki haram kılınmadan önce içki içenlere herhangi bir günahın olmadığını haber vermek üzere indirilmiştir. Bununla birlikte ayeti ve ayette verilen mesajları sebep-i nüzûl rivayetleri çerçevesinde hususi olarak anlamak da doğru değildir. Ayette verilen mesajları günümüze de taşımamız gerekmektedir. Bu mesajlar üzerine düşünüldüğünde yiyecek ve içeceklerin kazanımı hususunda helal-haram sınırlarına azamî derecede dikkat edilmesi gerektiği, aynı şekilde yiyecek ve içeceklerden elde edilen enerjinin diğer ihtiyaçlarla birlikte imân, ibadet ve sâlih amel noktasında kullanılması gerektiği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mâide/93, Müşkilu'l-Kur'ân, Sebeb-i Nüzûl, Dinin Bütünlüğü.

* Bu çalışma “İYV” tarafından desteklenmiştir.

Evaluation of the 93rd Verse of Surah Maidah in context of Mushkil al-Qur'an

Abstract

While the Qur'an and Hadith forbid some food and beverages without linking them to explicit conditions, verse 93 of Surah Maidah informs us that "There is not upon those who believe and do righteousness blame concerning what they have eaten if they fear Allah and believe and do righteous deeds". This creates a problem between verse 93 of Surah Maida and other verses and hadith when seen in a literal perspective. The purpose of this article is to show that there is no conflict between the related verses. When we evaluate the 93rd verse of surah Maidah in its revelational context, religious entirety, with logical arguments and the text's inner context, it is seen that there is no problem in the verse. Thus, the revelational context of the verse is not that those who ate and drank have nothing to fear because they are god-fearing, believing and doing righteous deeds, it is that the ones who drank alcohol before the prohibition have nothing to fear as it was not a sin yet.

Keywords: Tafsir, Maidah 93, Mushkil Al-Qur'an, Reason of Revelation, Religious Entirety.

دراسة في مشكل القرآن الكريم في سورة المائدة (الآية ٩٣)

الملخص

وقد نص القرآن والأحاديث صراحة على أن بعض الأطعمة والأشربة حرام دون التقييد بأي شرط. ولكن في الآية 93 من سورة المائدة ورد أن "لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ". قد يلتبس على المتأمل أن هناك تناقض بين هذه الآية والآيات الأخرى أو الأحاديث الأخرى بحيث يصعب التوفيق بينها. عندما نتمعن النظر في الآية 93 من سورة المائدة من حيث سبب نزولها ومن حيث السياق للنص ومن حيث الأدلة العقلية يتبين أنها ليس هناك أي إشكال في الحقيقة. بناء على هذا، تدل الروايات عن سبب النزول على أن الآية لم تأت لإخبار ما يحرم أكله وشربه، بل المقصود من الآية إخبار عدم إثم شرب الخمر قبل تحريمه. وبالإضافة إلى كل ذلك، لا يصح أن نحصر هذه الآية بسبب النزول فقط، لأن العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب. فبالنأمل والتفكير في هذه الآية تظهر أهمية رعاية الحلال والحرام في الاكتساب وضرورة جعل الطاقة والقوة التي يتم الحصول عليها من الأشياء التي تؤكل وتشرب لأجل الإيمان والعبادة والعمل الصالح.

الكلمات المفتاحية: التفسير، المائدة 93، مشكل القرآن، سبب النزول، الشمولي.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm ilâhî vahye dayanmaktadır ve bir beşer sözü değildir. Bunun en önemli delillerinden birisi içerisinde yer alan tehattî ayetleridir. Allah Teâlâ, fesâhat ve belâgatte üstün olan bir topluma kendi dillerinde bir kitap göndererek hitap etmiştir. Bu hitabın ilâhî olduğunu kabul etmemeleri durumunda ise onlardan –güç yetirebilirlerse- benzeri bir kitap getirmeleri istenmiştir.¹ Bu, muhataplar için mümkün olmayınca tehattînin derecesi biraz daha arttırılmış ve benzeri on sûre getirmeleri istenmiştir.² Bu da mümkün olmayınca tehattî en üst seviyeye çıkarılmış ve onun benzeri bir sûre getirmeleri istenmiştir.³ Ancak bu da müşrikler için mümkün olmamıştır. Bu tehattî kıyamete kadar geçerliliğini koruyacaktır. Bir benzerinin getirilmesi hususunda tüm insanların aciz kalması ve insanların gelecekte de aciz kalacak olması Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından indirildiğini göstermektedir. İlâhî kaynaktan gelen bir kitapta çelişki olması düşünülemez. Kelâm-ı ilâhîye izâfe edilecek her türlü çelişki, Kur'ân-ı Kerîm'in kendisinden değil okuyucunun bakış açısından ve düşünce dünyasından kaynaklanmaktadır. Nitekim klasik eserlerde veya müstakil müşkilü'l-Kur'ân eserlerinde farklı ayetlerin müşkil kapsamında ele alınıp değerlendirilmesi de bu alandaki özneliği göstermektedir.

İlâhî Kelam olan Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli ayetlerinde emirler ve nehiyeler yer almaktadır. Bu nehiyelerden bazıları yenilecek ve içilecek şeylere dairdir. Birçok ayette herhangi bir şarta bağlanmaksızın bazı yiyecek ve içeceklerin haram kılındığı sarâhâten bildirilmektedir. *“Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapıp sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayan ve esirgeyendir.”*⁴ *“Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı...”*⁵ *“Ey imân edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç*

¹ Kur'ân Yolu (05 Mayıs 2022), et-Tür 52/34.

² Hûd 11/13.

³ Yûnus 10/38.

⁴ el-Bakara 2/173.

⁵

el-Mâide 5/3.

şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”⁶ ayetleri bazı yiyecek ve içeceklerin sarâhaten haram kılındığı ayetlere örnek teşkil etmektedir.

Mâide sûresinin 93. ayetinde ise “takvâ, imân ve sâlih amel şartlarını taşıyanlara yiyip içtiklerinden dolayı bir günahın olmadığı” ifade edilmektedir. لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا (۹۳) “İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara, günahlardan sakındıkları ve imânlarını koruyup iyi işler yapmayı sürdürdükleri, sakınmaya devam edip imânlarına bağlı kaldıkları, hem günahlardan sakınıp hem en iyiyi yapmaya çalıştıkları takdirde (daha önce) yiyip içtiklerinden ötürü bir günah yoktur. Allah, iyi ve güzel davrananları sever.”⁷

Diğer ayetlerde herhangi bir şart zikredilmeden haram kılınan şeylerin Mâide sûresinin ilgili ayetinde belirli şartlara bağlı olarak zikredilmesi ve zâhirde takvâ ölçüsü korunduğunda yenilip içilen şeylerden dolayı herhangi bir günahın olmayacağıın ifade ediliyor gibi görünmesi ayetler arasında görünürde bir işkâle sebep olmaktadır. Ancak İslâm’ın ebedî mucizesi olan Kur’ân-ı Kerîm’de herhangi bir işkâlin yer aldığı düşünmek veya işkâli mutlak anlamda Kur’ân-ı Kerîm’e izafe etmek mümkün değildir. Zerkeşî (ö. 794/1392) de bu hassasiyeti göstererek konuyu “Müşkilü’l-Kur’ân” başlığı altında değil de “Ma’rifetü mûhimi’l-muhtelif” başlığı altında takdim etmiştir.⁸

Mâide sûresinin ilgili ayeti ile diğer ayetler arasında ilk başta var olduğu düşünülen müşkil de vehmîdir. Bu ayeti sebep-i nüzûl, dinin bütünlüğü, aklî deliller ve metnin iç bağlamı açısından incelediğimizde, aslında diğer ayetler ile arasında bir çelişki olmadığı, ayetin içki haram kılınmadan önce içki içen ve bu hal üzere ölen kimselerin durumuna dair bilgi verdiği ve günümüz için de önemli mesajlar ihtiva ettiği görülmektedir. Bu mesajlar, hem yiyecek ve içeceklerin teminindeki hassasiyet konusuna hem de onlardan elde edilen enerjinin hangi amaçla sarf edilmesi gerektiği konusuna yoğunlaşmaktadır. Biz de bu çalışmamızda ilgili ayeti zikrettiğimiz açılardan inceleyerek diğer ayetler ile arasında herhangi bir müşkilin olmadığını ortaya koyacağız.

⁶ el-Mâide 5/90.

⁷ el-Mâide 5/93.

⁸ bk. Bedrüddin Muhammed b. Abdullah Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Zeki Muhammed Ebû Seri (Riyad: Dâru’l-Hadâre, 2009), 2/58.

Burada “Müşkilü’l-Kur’ân” başlığı ile konuyu ele alan ya da bu isimle eser telif eden müelliflerin Kur’ân-ı Kerîm’de hakiki anlamda işkâlin olduğunu kabul ettiklerini kastetmiyoruz. Sadece Zerkeşî’nin bu konudaki hassasiyetini göstermeyi amaçlıyoruz.

A. Mâide Sûresi 93. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü

Ayet-i kerîmede ittikâ, imân ve sâlih amel şartlarını taşıyanlara yiyip içtiklerinden dolayı herhangi bir günahın olmadığı haber verilmektedir. Taberî (ö. 310/923) ayete dair zikredilen görüşlere geçmeden önce ayeti tefsir etmekte ve tefsirine sebeb-i nüzûl rivayetini zikrederek başlamaktadır. Mâide sûresinin 90. ayeti ile içki haram kılınmıştır. Bunun üzerine ashaptan bir grup Hz. Peygamber'e içki haram kılınmadan önce içki içen ve o hal üzere ölenlerin durumunu sormuştur. Bu soru üzerine Mâide sûresinin 93. ayeti inmiştir.⁹ Ayette ittikâ, imân ve sâlih amel şartlarını taşıyan müminlere içki helalken içtikleri içkiden dolayı herhangi bir günahın olmadığı haber verilmiştir.

Vâhidî (ö. 468/1076) de ayetin sebeb-i nüzûlü ile ilgili olarak iki rivayete yer vermiştir. Birinci rivayet Enes b. Mâlik'ten gelmektedir. Enes, Ebû Talha'nın evinde insanlara içki dağıttığı esnada bir münâdînin içkinin haram kılındığını haber verdiğini duyduklarını ve Ebû Talha'nın da kendisine “çık ve içkileri dök” demesi üzerine içkileri döktüğünü, bazı insanların da “falanca kişi karında içki varken öldü” demesi üzerine bu ayetin indiğini haber vermektedir.¹⁰

Vâhidî'nin yer verdiği ikinci rivayet ise Berâ b. Âzib'ten gelmekte ve Taberî'nin zikrettiği rivayette olduğu gibi Mâide sûresinin 93. ayetinin, insanlardan bazılarının içki haram kılınmadan önce içki içenlerin durumunu sorması üzerine nâzil olduğunu ifade etmektedir.¹¹ Suyûtî (911/1505) de ayetin, insanların bu sorusu üzerine nazil olduğunu belirtmiştir.¹²

İbn Kesîr (ö. 774/1373) tefsirinde Mâide sûresinin 90-93. ayetlerini bir pasaj olarak ele almakta ve 93. ayetin insanların sorusu üzerine nâzil olduğunu ifade eden rivayete yer vermektedir. Diğer rivayetlerden farklı olarak burada Hz. Peygamber'in insanlara “Eğer içki, sizin durumlarınızı sorduğunuz kişiler zamanında haram kılınmış olsaydı, onlar da sizin gibi içkiyi terk ederdi.” dediği aktarılmaktadır. Ancak İbn Kesîr bu rivayette Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) tek kaldığını da ifade etmektedir.¹³

⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî v.dğr. (Cize: Dârü Hicr, 2001), 8/664.

¹⁰ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhidî en-Neysâbüri, *Esbâbu'n-nüzûl* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2018), 148.

¹¹ Vâhidî, *Esbâbu'n-nüzûl*, 148.

¹² Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr Suyûtî, *Lübâbu'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl*, thk. Muhammed Berekât (Dimaşk: Dâru Risaleti'l-Âlemiyye, 2016), 208-209.

¹³ Ebu'l-Fidâ İsmâil b. İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, thk. Şuayb el-Arnâvut-Muhammed Enes Mustafa el-Hın (Dimaşk: Risaletü'l-Âlemiyye, 2010), 3/169.

Bu rivayetler okunduğunda akıllara “Allah, bir fiilin günah olduğunu bilerek yapan kişiyi hesaba çeker.” ya da “Allah, kişiyi helalken yaptığı bir fiilden dolayı, o fiil haram kılındıktan sonra hesaba çekecek değildir. Ashab neden bu soruyu Hz. Peygamber’e sorma ihtiyacı hissetmiş?” sorusu gelebilir. İbn Âşûr sorulması ihtimal dâhilinde olan bu soruya ashabın sevaplarını azaltacak şeyler hususunda son derece hassas olduklarını ve kâmil manada istikâmet üzere olmak için çaba gösterdiklerini, bu sebeple de emin olmak için Hz. Peygamber’e bu durumu sorma ihtiyacı hissettiklerini ifade ederek cevap vermiştir.¹⁴

Bu ayeti ashaptan yanlış anlayanlar da olmuştur. Suyûtî, sebab-i nüzûlü bilmenin faydalarını ta’dât ederken ilgili ayeti zikrederek bu duruma yer vermiştir. Osmân b. Maz’ûn ve Amr b. Ma’dikerib’in içkinin mübah olduğunu söyleyip bu ayeti delil getirdiği aktarılmıştır. Bu isimler ayetin sebab-i nüzûlünü bilselerdi böyle bir şeyi söylemezlerdi.¹⁵

Râzî (ö. 606/1210) de bazı cahillerin bu ayete dayanarak, Allah’ın içkiyi düşmanlık ve nefrete sebep olduğunda, Allah’ı anmayı ve namazı engellediğinde haram kıldığını, bu mefsetetlerden hiçbiri ortaya çıkmadığında içki içmenin günah olmadığını ve içki içmekle beraber tâat, takvâ ve insanlara ihsân kabilinden maslahatların da hâsıl olabileceğini söylediklerini aktarmıştır. Yine bu kimseler, ilgili ayetin içki haram kılınmadan önce içenlerin durumuna hamledilmesinin mümkün olmadığını da söylemektedir. Eğer ayetten murad edilen içki haram kılınmadan öncekilerin durumunu açıklamak olsaydı kıblenin tahvili ayetinde ifade edildiği şekilde¹⁶ (ما كان جُنَاحَ عَلَى الَّذِينَ طَعَمُوا) kalıbı ile yani (إِذَا) edatının mazi için değil de müstakbel için olduğunu söylemektedirler. Râzî bu iddiaları zikrettikten sonra çok açık bir şekilde bu iddiaların bütün ümmetin icmâsı ile merdûd olduğunu belirtmektedir. (إِذَا) edatının müstakbel için olduğu ifadesine de ayetin sebab-i nüzûlünü zikrettikten sonra, bu takdir üzere ayetin nüzûlünden sonra helalliğin ancak bu nassın ulaşmadığı gâib kişiler için sabit olduğunu ifade ederek cevap vermektedir.¹⁷

Ayette yer alan (طَعَمُوا) ifadesinin nelere şâmil olduğu da sebab-i nüzûl rivayeti ile anlaşılacaktır. (طَعَمُوا) lafzı hakikatte “yiyecek/me’kûlât” için

¹⁴ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tûnisîyye li'n-Neşr, 1984), 7/32.

¹⁵ Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi 'l-Kur'ân*, thk. Mustafâ Dîb Buga (Dimaşk: Dâru'l-Mustafâ, 2008), 1/93.

¹⁶ (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ) [البقرة: ١٤٣]

¹⁷ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu 'l-gayb* (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1981), 12/88-89.

kullanılırken mecâzen “içecek/meşrûbât” için de kullanılmaktadır.¹⁸ Ayetin nüzûlüne sebep olan soru da içki hakkında olduğu için buradaki (طَعْمُوا) ifadesi yiyecek ve içeceklerin tamamını kapsamaktadır.

Verdiğimiz tüm bu bilgiler göstermektedir ki ayetin sebab-i nüzûlü, ayetin anlaşılmasına ciddi derecede katkı sunmakta, ayette yer alan (طَعْمُوا) ifadesinin nelere şâmil olduğunun bilinmesini sağlamakta ve bir açıdan ayetin yanlış anlaşılmasının önüne geçmektedir. Bununla birlikte ayetin sebab-i nüzûlü bilinmediğinde de ayeti doğru bir şekilde anlamak mümkündür. Zira bu noktada dinin bütünlüğü, metnin iç bağlamı ve akli deliller önümüzü açmakta ve ayetin yanlış anlaşılmasını engellemektedir.

B. Mâide Sûresi 93. Ayette Yer Alan (إِذَا مَا اتَّقُوا) İfadesinin Değerlendirilmesi

Mâide sûresi 93. ayetin metni okunduğunda müminlerin ittikâ ettiklerinde/sakındıklarında, imân edip sâlih amel işlediklerinde yiyip içtiklerinden dolayı bir günah işlemedikleri anlaşılmaktadır. Bu –yanlış- anlama biçimi de bir işkâle sebep olmaktadır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi gerek ayetlerde gerek hadîslerde herhangi bir şart olmaksızın bazı yiyecek ve içeceklerin haram olduğu ve bunları yiyip içenlerin günah işledikleri sarâhaten bildirilmektedir. Bu sebeple işkâlin oluşmasına temel teşkil eden (إِذَا مَا اتَّقُوا) ifadesi değerlendirilmelidir.

Bu ifadeyi iki şekilde anlamak mümkündür. İlk anlayışa göre -yukarıda ifade ettiğimiz üzere- belirli şartlar taşındığı sürece yiyip içilen şeylerden ötürü herhangi bir günah yoktur ki bu tarz bir anlayış işkâle sebep olan yanlış anlamadır. Nitekim bu duruma dinin bütünlüğü imkân vermemektedir. İkinci anlama şeklinde ise (إِذَا مَا اتَّقُوا) ifadesinin “haram olan yiyecek ve içeceklerden sakınma” anlamına geldiği düşünülebilir. Ancak böyle bir düşünce sonucunda “haram olan yiyecek ve içeceklerden sakındığınız takdirde haram olan yiyecek ve içeceklerin dışında kalan yani mübah olan şeyleri yemenizde bir sakınca yoktur.” denilmiş olur ki mübah olan bir şeyin yenilmesinde sakınca olmadığını söylemek de anlamsızdır ve Kur’ân üslûbuna uygun değildir. Yine bu anlama şekli bir başka yanlış anlamaya da kapı aralayabilir ve mübah olan şeylerin haramdan kaçınmaya bağlı olarak mübah olduğu düşünülebilir ancak böyle bir durum da söz konusu

¹⁸ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelusi, *Bahru'l-muhît*, thk. Sıtkî Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010), 4/360.

değildir. Mübah olan şeyler herhangi bir şart olmaksızın mübahtır. Dolayısıyla günahın kaldırılması ile ayette zikredilen üç durum arasındaki ilişki bir şart ilişkisi değildir. Ayet, burada sayılan üç vasfı taşıyanlara övgü manasına gelmektedir.¹⁹

Bununla birlikte ayette zikredilen şart sadece mübahları kapsamamaktadır. (مَا فِيهَا طَعْمًا) ifadesinin hemen öncesinde yer alan (إِذَا مَا اتَّقُوا) mevsuledir ve sadece mübahları kapsamayacak şekilde umuma hamledilebilir. Bu durumda da ayetteki şartın, ister mübah olsun isterse de mübah dışındaki şeyler olsun, bir şeyin yenilmesi ve içilmesinde bir günahın olmamasının, içinde haram bulunmamasına bağlı olduğunu da ifade ettiğini düşünmek mümkündür.²⁰

C. Mâide Sûresi 93. Ayetin Dinin Bütünlüğü, Aklî Deliller ve Metnin İç Bağlamı Açısından Değerlendirilmesi

Muhtelif ayetlerde ifade edildiği üzere insan dünyaya imtihan için gönderilmiştir.²¹ Bu imtihan çeşitli şekillerde tecellî etmektedir. Emredilen ve nehyedilen şeyler de bu imtihanın bir parçasını oluşturmaktadır. Haram olan şeylerin bir kısmı Kur'ân'da bir kısmı da sünnette beyan edilmiştir. İnsanların haram olan bu yiyecek ve içeceklerden sakınması da imtihanın bir parçasıdır. Dolayısıyla Mâide sûresinin 93. ayetinde geçen “insanlara yiyip içtiklerinden dolayı günah yoktur.” ifadesini zâhirine göre anlamamız aklen de dinin bütünlüğü açısından da mümkün değildir. Çünkü ayet ve hadîste yenilmesi haram kılınan ve kendisiyle insanın imtihan edildiği şeylerin başka bir ayette günaha sebebiyet vermediğini söylemek, dinin bütünlüğünü yok saymak ve Kur'ân-ı Kerîm'e çelişki izâfe etmek anlamına gelmektedir. İlâhî bir metnin içinde çelişki olduğunu düşünmek ise anlamsızdır.

İlgili ayetin yer aldığı pasaja baktığımızda aslında ayetin zihinlerde doğan bir soruya cevap verdiğini görürüz. İbn Âşûr da bu noktaya işaretle ayetin, kendisinden önceki ayetlerdeki icmâli açıklamak için serdedildiğini ifade etmektedir.²² Yani 93. ayet, içkinin haram kılındığı Mâide sûresinin 90. ayetinden itibaren devam eden ayetlerde ortaya çıkan mücmel bir durumu tebyîn etmektedir. Bu ayetlerde ortaya çıkan mücmellik ise içki haram kılınmadan önce içki içip o hal üzere ölenlerin durumudur.

¹⁹ Muhammed İsa Yüksek, *Tefsir Usûlünün Temel Meseleleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2020), 130-31.

²⁰ Yüksek, *Tefsir Usûlünün Temel Meseleleri*, 131.

²¹ bk. el-Bakara 2/155; Âl-i İmrân 3/186; el-Ankebût 29/2; el-Mülk 67/2.

²² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 7/32.

Zikrettiğimiz bu bilgiler göstermektedir ki ayetin sebab-i nüzûlü ayetin anlaşılmasına ciddi bir katkı sunmaktadır ancak sebab-i nüzûl bilinmese de dinin bütünlüğü, akli deliller ve metnin iç bağlamı ayeti yanlış bir şekilde anlamamızı engellemektedir. Buradan hareketle “İtibar sebebin hususiliğine değil lafzın umumiliğindedir.” ilkesine dayanarak ayetin içki haram kılınmadan önce içki içenlerle birlikte diğer Müslümanları da kapsadığını ve günümüz için de önemli mesajlar ihtiva ettiğini söyleyebiliriz.

Bu mesajlar günümüz insanın yediği-içtiği şeyleri nasıl kazandığı, bu yiyecek ve içecekleri kazanırken helal-harama ne derece dikkat ettiği, bunları yiyip içtikten sonra enerjisini hangi uğurda harcadığı noktalarında yoğunlaşmaktadır. Verilen mesajlar üzerine düşünüldüğünde yiyecek ve içeceklerin temini noktasında helal-harama azamî derecede dikkat edilmesi, takvâ ölçüsünün dışına çıkılmaması, bu yiyecek ve içeceklerden elde edilen enerjinin sâir ihtiyaçların karşılanması hususunda kullanımı ile birlikte imân, ibadet ve sâlih amel noktasında da harcanması gerekliliği açık bir şekilde görülmektedir.

Sonuç

İlâhî kaynaklı bir kitapta çelişki olması düşünülemez. Burada akla “İlâhî kaynaklı bir kitapta çelişki olması düşünülemez ise müşkilü'l-Kur'ân ilmi neden ortaya çıkmış ve bu alanda neden birçok eser kaleme alınmıştır?” sorusu gelebilir. Bu sorunun cevabı gayet açıktır: Kur'ân-ı Kerîm'e izafe edilen işkâllerin hiçbirisi bizatihi Kur'ân-ı Kerîm'den kaynaklanmamaktadır. Bu işkâllerin tamamı Kur'ân-ı Kerîm'e muhatap olan insandan kaynaklanmaktadır. Burada Kur'ân-ı Kerîm'e muhatap olan insanın bakış açısı, bilgi seviyesi, algı düzeyi ve niyeti belirleyicidir. Farklı kişilerin farklı ayetlerde işkâl olduğunu düşünmesi ve gerek klasik eserlerde gerek müstakil müşkilü'l-Kur'ân kaynaklarında farklı ayetlerin müşkil kapsamında değerlendirilmesi buradaki özneliği ve muhataba bağlılığı göstermektedir. Bu zâviyeden bakıldığında Mâide sûresinin 93. ayetinde herhangi bir işkâl olmadığını, gerek sebab-i nüzûl rivayetine gerekse de dinin bütünlüğü, akli deliller ve metnin iç bağlamına dayanarak açık bir şekilde ifade edebiliriz.

Mâide sûresinin 93. ayeti, ashabın içki haram kılındıktan sonra akıllarına gelen bir soruyu Hz. Peygamber'e sormaları üzerine inmiştir. Ashab dinî hassasiyetlerinin ve gayretlerinin bir göstergesi olarak –kıble tahvil edildiğinde sordukları gibi- içki haram kılınca, içki haram kılınmadan önce içki içenlerin durumunu sormuştur. Bu soru üzerine ilgili ayette o kimselere herhangi bir

günahın olmadığı haber verilmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber de “Eğer o kimseler yaşasalardı onlar da sizler gibi içkiden uzak dururdu.” diyerek bu kimselerin dinî konulardaki hassasiyetini ortaya koymuştur.

Ayetin sebab-i nüzülü, ayeti anlamamıza ciddi derecede katkı sunmakta, ayette yer alan (طَعْمُوا) ifadesi “yemek ve içmek” anlamını sebab-i nüzûl rivayeti ile kazanmaktadır. Bu ayet özelinde sebab-i nüzûlün bir diğer katkısı da ayetin yanlış anlaşılmasının önüne geçmektir. Nitekim ashaptan bazıları bu ayeti içkinin mübah oluşuna delil olarak kullanmıştır. Ancak bu yanlış bir bakış açısidir. Ayetin sebab-i nüzûlü bilindiğinde bu yanlışlık net bir şekilde görülmektedir ki bu iddiada bulunan kişilere de ayetin sebab-i nüzûlü ile cevap verilmiştir.

Sebab-i nüzûlün yaptığı bu ciddi katkı olmasa da ayeti doğru anlamamız mümkündür. Bu noktada dinin bütünlüğü, aklî deliller ve metnin iç bağlamı ön plana çıkmakta ve ayetin yanlış anlaşılmasının önüne geçmektedir. Nitekim sâir ayet ve hadîslerde bazı yiyecek ve içeceklerin haram oluşu açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu ayet ve hadîsler dikkate alındığında Mâide sûresindeki ifade uygun bir şekilde tevil edilmelidir. Bununla birlikte imtihan için bu dünyada yer alan insana yiyip içtiklerinden dolayı günahın olmaması imtihan mantığıyla da uyuşmamakta ve aklî olarak da sorun teşkil etmektedir. Ayette yer alan (إِذَا مَا اتَّقُوا) ifadesi de günahın kaldırılması ile zikredilen üç durum arasındaki şartı ifade etmemekte, zikri geçen kişilere övgü için yer almaktadır. Yine ayetin yer aldığı pasaj, iç bağlam dikkate alınarak okunduğunda Mâide sûresi 93. ayetin kendisinden önce yer alan ayetlerde ortaya çıkan mücmel bir durumu tavih etmek için serdedildiği görülmektedir. Ancak ayetin mesajını sadece içki haram kılınmadan önce içki içen insanlara hasretmemiz de doğru olmayacaktır. Dolayısıyla buradan hareketle “İtibar sebebin hususiliğine değil lafzın umumiliğinedir.” ilkesine dayanarak ayetin içki haram kılınmadan önce içki içenlerle birlikte diğer Müslümanları da kapsadığını ve onlara da mesajlar verdiğini söyleyebiliriz. Bu mesajlar yenilip-içilen şeylerin kazanımı, bu kazanımdaki hassasiyet ölçüleri ve onlardan elde edilen enerjinin hangi amaçlar için kullanıldığı gibi hususlara yoğunlaşmaktadır. Bunlar üzerine düşünüldüğünde kazanımda helal-haram ölçüsünün hassas bir biçimde korunması gerekliliği ile, yenilip içilen şeylerden elde edilen enerjinin diğer ihtiyaçlarla birlikte imân, ibadet ve sâlih amel için harcanması gerekliliği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Saydığımız tüm bu delilleri bir arada düşündüğümüzde Mâide sûresi 93. ayet ile sâir ayet ve hadisler arasındaki -vehmî- işkâlin Kur'ân-ı Kerîm kaynaklı olmadığı, Kur'ân-ı Kerîm'e muhatap olan insanın bakış açısından, bilgi birikiminden, algı düzeyinden ve niyetinden kaynaklandığı, hakikatte ilgili ayetler arasında herhangi bir işkâlin olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelusî. *Bahrü'l-muhît*. thk. Sıtkî Muhammed Cemil. 11 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 cilt. Tunus: Dâru't-Tûnisiyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl. *Tefsîru İbn Kesîr*. thk. Şuayb el-Arnâvut-Muhammed Enes Mustafa el-Hın. 9 cilt. Dımaşk: Risaletü'l-Alemiyye, 2010.
- Kur'ân Yolu*. 05 Mayıs 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Mustafa Dîb Buga. 2 cilt. Dımaşk: Dâru'l-Mustafâ, 2008.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr. *Lübâbu'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl*. thk. Muhammed Berekât. 1 cilt. Dımaşk: Dâru Risaleti'l-Âlemiyye, 2. Basım, 2016.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki v.dğr. 26 Cilt. Cîze: Dârü Hicr, 2001.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Neysâbüri. *Esbâbu'n-nüzûl*. 1 cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2018.
- Yüksek, Muhammed İsa. *Tefsîr Usûlünün Temel Meseleleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2020.
- Zerkeşi, Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Zeki Muhammed Ebû Seri. 4 cilt. Riyad: Dâru'l-Hadâre, 2. Basım, 2009.